Бүтүн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

АЗӘРБАЈЧАН
КОММУНИСТИ

Азәрбајчан КП МК-нын ајлыг нәзәри вә сијаси журналы

Ежемесячный теоретический и политический журнал ЦК КП Азербайджана

1939-чу илдән чыхыр

☆

№ 8

АВГУСТ

1967

ЖУРНАЛЫМЫЗЫН БУ НӨМРӘСИНДӘ

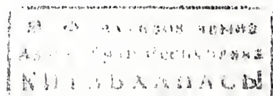

ХАЛГ МААРИФИ ЈҮКСӘЛИШДӘ

М. МЕҺДИЗАДӘ,
Азәрбајчан ССР маариф назири

Октјабр Сосиалист Ингилабы ичтимаи-сијаси вә игтисади һәјатын бүтүн саһәләриндә олдуғу кими маариф вә мәдәнијјәт саһәсиндә дә Азәрбајчан халгыны мисилсиз наилијјәтләрә кәтириб чыхартды. Буну ајдын тәсәввүр етмәк үчүн ингилабдан әввәл вә Совет һакимијјәти илләриндә Азәрбајчанда маарифин вәзијјәтинә мүгајисәли шәкилдә өтәри нәзәр салаг.

Азәрбајчан зәһмәткешләри вә үмумијјәтлә көһнә Русијанын учгарларында јашајан бүтүн халглар «...һаггында чаризмин јеритдији сијасәт... онларын ичәрисиндә һәр чүр дөвләтчилик рүшејмләрини гырмаг, онларын мәдәнијјәтини бәрбад етмәк, дилләрини сыхышдырмаг, онлары чәһаләтдә сахламаг вә, нәһајәт, онлары мүмкүн гәдәр руслашдырмаг сијасәти иди» (Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары, 1 һиссә, сәһ. 618).

Чаризмин мүстәмләкә сијасәти бәј вә ханларын, руһаниләрин мүртәче фәалијјәти илә бирләшәрәк халг күтләләрини маарифдән мәһрум етмәјә доғру јөнәлдилмишди. Бунун нәтичәси иди ки, көркәмли шаирләр вә алимләр јетишдирмиш Азәрбајчан халгы өз ана дилиндә охумаға, ибтидаи тәһсил алмаға белә һәсрәт галмышды; моллаларын фитвасы үзүндән рус мәктәбләриндә дә охумаг мүмкүн дејилди. Тәкчә кәндләрдә дејил, шәһәрләрдә дә әһалинин чох һиссәси наданлыг ичиндә боғулурду. Бу чәһәтдән тәбии сәрвәти илә дүнјанын диггәтини өзүнә чәлб едән Бакы шәһәри белә истисна тәшкил етмирди. Бакы рус-мүсәлман мәктәбләринин 25 иллијинә һәср едилән бир рисаләдә мүәллим Һәшимбәј Вәзиров кечән әсрин сонларына ишарә едәрәк јазырды: «Бакыны бир зүлмәт бүрүмүшдү, әһали бу һөвлнак гаранлыгда нәинки бир-бирини көрүб, танија билмирди, һәтта өз хүсуси мәнафејини дәрк етмәкдә белә ачиз иди. Елм, маариф, һүгуг вә ганун дејиб бу чәһаләт вадисинин бијабанында гышгыран кәсин сәсинә әкс сәда олараг фәгәт чубуг вә фәләгга шаггылтысы, анчаг мә'сум мүсәлман балаларынын чансыхычы наләләри, аһ-вајларынын сәси кәлирди».

Азәрбајчанын мүтәрәгги вә габагчыл мәдәнијјәт хадимләри белә бир ағыр вәзијјәтә көз јума билмир, халгын күзәраныны јахшылашдырмаг, ону елмә, маарифә говушдурмаг үчүн әлләриндән кәләни әсиркәмир, һагг-әдаләт мејданына атылырдылар. Бу габагчыл вә мүтәрәгги фикирли адамлар Күрчүстан вә Ермәнистанын маарифпәрвәр нүмајәндәләри, һәмчинин Гафгазда олан демократик рус мәдәнијјәт хадимләри илә әлагәјә кирәрәк чарын сијасәтинә гаршы мүбаризә апа-

рыр, халгы маарифләндирмәк, милли мәдәнијјәти инкишаф етдирмәк уғрунда бөјүк фәдакарлыг көстәрирдиләр.

Мүтәрәгги зијалылар бир тәрәфдән ушаглары рус дилиндә олан мәктәбләрә чағырыр, о бири тәрәфдән ана дилиндә мәктәбләр јаратмаға вә беләликлә күтләләр арасында халг маарифини јајмаға чалышырдылар. Бу мәгсәдлә онлар чара тәләбнамә көндәрир, мүәллимләрин јығынчағыны кечирир, ана дилиндә дәрс китаблары, ушаг әдәбијјаты һазырлајыр, гәзет вә журнал сәһифәләриндә елмин, маарифин, мәктәбин мүһүм ролуну изаһ едирдиләр.

Бүтүн бунлара бахмајараг һәлә мәктәбјашлы азәри ушагларынын анчаг 10—12 фаизи мәктәбләрдә охуја билирди. Азәрбајчан әразисиндә олан ибтидаи мәктәбләрдә 1914-чү илдә чәми 61,2 мин шакирд охујурду ки, бунун да анчаг 36,1 фаизини азәри ушаглары тәшкил едирди. Рус орта мәктәбләриндә охујан азәри кәнчләринин сајы алты-једди јүздән чох дејилди. Бүтүн мәктәбләрдә охујан азәри гызларынын сајы исә һеч ики минә чатмырды. Јүрүдүлән мүртәче сијасәтин нәтичәсиндә бүтүн әһалинин 90 фаизиндән чоху, кәнд әһалисинин 97 фаизи, гадынларын исә 99 фаизи савадсыз галмышды.

Азәрбајчанда баш верән ичтимаи-игтисади дәјишикликләр маарифин кенишләнмәсинин тарихи инкишафын зәрури тәләби кими ирәли сүрүрдү. Маарифә говушмаг чәһдләри күтләләр арасында күндән-күнә артырды. Лакин чаризмин истибдад шәраити, мүртәче гүввәләр бу чүр нәчиб чәһдләрин һәјата кечмәсинә имкан вермирди. Ајдын иди ки, кениш халг күтләләринин елм вә маарифә јијәләнмәси, ана дилиндә мәктәбләрин кенишләндирилмәси кими мүһүм ичтимаи-мәдәни бир мәсәләнин һәлли јалныз халгын сијаси, игтисади вә милли азадлыға чыхмасы сајәсиндә, чаризмин деврилмәси нәтичәсиндә мүмкүн иди. Бу тарихи вәзифәни Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабы јеринә јетирди.

Октјабр ингилабынын гәләбәси өлкәнин бүтүн халгларыны, о чүмләдән Азәрбајчан халгыны азадлыға чыхартды, онларын сијаси, игтисади вә мәдәни чәһәтдән инкишафы үчүн кениш имкан вә јоллар ачды. Азәрбајчанда Совет һакимијјәти гурулан илк күндән е'тибарән кәнч республиканы сијаси вә игтисади чәһәтдән мөһкәмләндирмәк, зәһмәткешләрин мадди вә мәдәни шәраитини көкүндән јахшылашдырмаг, онлары бөјүк гуручулуг ишләринә чәлб етмәк үчүн кениш өлчүдә тәдбирләр көрүлмәјә башланды. Бу мүһүм тәдбирләрдән бири халг күтләләри арасында маарифи кениш јајмаг вә инкишаф етдирмәк иди. Партијамыз өјрәдирди ки, ана дилиндә үмумтәһсил мәктәбләри ачмаг, орта ихтисас мәктәбләри вә али мәктәбләр јаратмаг вә бунларын васитәси илә милли кадрлар һазырламаг, зәһмәткешләри совет гуручулуғу ишләринә кениш чәлб етмәк бу саһәдә вачиб мәсәлә кими гаршыда дурмалыдыр.

Мәдәни ингилабын мүрәккәб вәзифәләринин, о чүмләдән ана дилиндә јени, совет мәктәбләри ачмаг вә инкишаф етдирмәк ишинин јеринә јетирилмәсиндә кәнч республикамызын көмәјә вә тәчрүбәјә еһтијачы вар иди. Азәрбајчан Совет һөкумәтинин башчысы Н. Нәриманов 1920-чи илдә мүәллимләрә мүрачиәтлә дејирди: «Республикамызда гурулмуш Совет һакимијјәти елә бир јени гурулушдур ки, бурада башгалары кими мәктәб дә јени олмалыдыр, тә'лим вә тәрбијә үсуллары да јениләшдирилмәлидир. Бу мүһүм вәзифәнин һәллиндә бизә Совет Русијасынын үчиллик тәчрүбәси көмәк едәчәкдир».

Партија вә һөкумәтин гајғысы, гардаш республикаларын, хүсусилә Совет Русијасынын јахындан көмәји, халгымызын вә зијалыларымызын сә'ји вә гызғын фәалијјәти сајәсиндә Азәрбајчанда халг маарифинин сүр'әтли инкишафы вә бу мәгсәдлә конкрет вәзифәләрин һәјата кечирилмәси уғрунда мүбаризә кениш мејдан алыр. Һәр шејдән әввәл

әсас диггәт ана дилиндә ибтидаи вә орта үмумтәһсил мәктәбләри шәбәкәсинин јарадылмасына верилди. Чүнки, В. И. Ленинин көстәрдији кими «...көһнә капитализм чәмијјәтинин дәјишдирилмәси илә бәрабәр коммунизм чәмијјәти јарадачаг јени нәсилләрин тә'лими, тәрбијәси вә тәһсили көһнә ола билмәзди» (Әсәрләри, 31-чи чилд, сәһ. 283).

1920-чи ил мај ајынын әввәлләриндә Азәрбајчан һөкумәти тәрәфиндән верилән декретдә дејилирди ки, бундан сонра ејбәчәр, көһнә орта вә ибтидаи мәктәб типләри политехник мәктәб типләри илә әвәз едиләчәк, тә'лим ана дилиндә апарылачаг вә мүмкүн гәдәр биркә олачагдыр; зәһмәткешләрин мәктәбләрә кирмәсини асанлашдырмаг мәгсәди илә республиканын бүтүн мәктәбләриндә тә'лим һаггы алмаг ләғв едилир.

Азәрбајчан партија тәшкилаты вә республика һөкумәти тәкчә ана дилиндә мәктәб шәбәкәсини кенишләндирмәк дејил, һәм дә зәһмәткеш балаларыны, хүсусән азәрбајчанлы гызлары мәктәбләрә чәлб етмәк үчүн мүхтәлиф тәдбирләр көрдү, кәнч нәслин тә'лим вә тәрбијә ишләрини јахшылашдырмаға чидди диггәт јетирдиләр. Азәрбајчан Коммунист Партијасынын VI гурултајында (1925-чи ил) С. М. Киров мәктәб ишләринин кејфијјәтини јүксәлтмәк зәрурәтиндән бәһс едәрәк көстәрирди ки, маариф саһәсиндә наилијјәтләримиз кәмијјәт е'тибары илә бөјүкдүр. Инди биз нечә олурса-олсун мәктәбләримизин кејфијјәтини чидди сурәтдә јахшылашдырмалыјыг, биз елә чалышмалыјыг ки, мәктәбләримиз әсил совет мәктәби олсунлар, мүәллимләримиз һәгигәтән маарифчи олсунлар.

Сосиализм гуручулуғунун илк илләриндәки бә'зи чәтинликләрә бахмајараг јени, совет мәктәбләринин мадди базасыны зәнкинләшдирмәјә, мәктәбләр үчүн програм вә дәрс китаблары јаратмаға, мүәллим кадрларын һазырланмасына хүсуси фикир верилирди. Һәлә 20-чи илләрин биринчи јарысында ана дилиндә I вә II дәрәчәли (ибтидаи вә орта) мәктәбләр шәбәкәси јарадылды. Мәктәб республиканын мәдәни һәјатында мүһүм рол ојнамаға башлады.

Өлкәмиздә халг тәсәррүфатынын сосиалистчәсинә јенидән гурулмасынын илк дөврләриндә мәктәбләримизин гаршысына јени вәзифә— үмуми ибтидаи ичбари тәһсилә кечмәк вәзифәси гојулду. Бу вәзифәнин һәјата кечирилмәсинә Азәрбајчанда 1927—1928-чи дәрс илиндән башланды вә 1934-чү илдә баша чатдырылды. Бундан сонра партијанын XV гурултајынын директивләринә әсасән 1935-чи илдән һәр јердә үмуми ичбари једдиллик тәһсилин тәтбигинә башланды.

30-чу илләрин икинчи јарысындан, хүсусилә партијанын XVIII гурултајынын гәтнамәсиндән сонра орта мәктәбләрин шәбәкәси xejли кенишләнди, мәктәбләрдә шакирдләрин сајы хејли чохалды. Тәкчә буну гејд етмәк кифајәтдир ки, 1940—1941-чи дәрс илиндә үмумтәһсил мәктәбләринин сајы 1930 — 1931-чи дәрс илиндәки 2.067-дән 3.575-ә гәдәр артды ки, бунлардан да 1.240-ы једдиллик, 654-ү орта мәктәб иди. Шакирдләрин үмуми сајы исә һәмин илләрдә 267,7 миндән 653 минә галхмышды.

Азәрбајчанлы гызларын мәктәбләрә чәлб едилмәси саһәсиндә дә јахшы нәтичәләр әлдә едилмишди. Белә ки, гызларын үмуми сајы 1930—1931-чи дәрс илиндә бүтүн ушагларын 33,9 фаизини тәшкил етдији һалда, 1939—1940-чы дәрс илиндә 46,7 фаизә чатмышды. Һәмин илдә V—VII синифләрдә охујанлар ичәрисиндә исә гызларын сајы 1935—1936-чы дәрс илиндәки 24,5 фаиздән артараг 39,3 фаиз олмушду. Лакин орта мәктәбин јухары синифләриндә гызларын сајы чох аз иди. Буну да әлавә едәк ки, 1914-чү илдә һәр мин нәфәрдән анчаг 31 нәфәри охујурдуса, 1939-чу илдә бу рәгәм үмумтәһсил мәктәбләриндә 195-ә чатмышды. Бу рәгәмләр ајдын көстәрир ки, республикада мәктәб тәһсилинин инкишаф сәвијјәси һәлә мүһарибәдән әввәлки илләрдә хејли јүксәлмишди.

Мүһарибәдән сонракы илләрдә мәктәб тәһсили республикада јени инкишаф мәрһәләсинә дахил олду. Мә'лум олдуғу кими Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә мәктәбләримизин шәбәкәси бир гәдәр ихтисар едилмиш, шакирдләрин бир гисми тәһсилдән араланмыш, мүәллим кадрлары хејли азалмышды. Илк нөвбәдә бу кәсири арадан галдырмаг лазым иди. Чидди әмәли тәдбирләр нәтичәсиндә гыса бир мүддәтдә, 1951—1952-чи дәрс илиндә мәктәб шәбәкәси мүһарибәдән габагкы сәвијјәни өтүб кечди, шакирдләрин сајы исә хејли артды, демәк олар, әввәлки мигдара чатды. Маариф органларынын әсас диггәти бир тәрәфдән једдиллик ичбари тәһсилин тәтбигинә, дикәр тәрәфдән орта тәһсилин кенишләндирилмәсинә, шакирдләрин тә'лим мүвәффәгијјәтини артырмаға, онларын идеја-сијаси тәрбијәсини јахшылашдырмаға верилирди.

Бунунла бәрабәр, мәктәб тәһсили о заманлар биртәрәфли инкишаф едирди, јә'ни шакирдләри елмләрин әсаслары илә силаһландырмаға чидди фикир верилдији һалда, онлары әмәк һәјатына һазырламаг мәсәләси, демәк олар, унудулмушду. Бу, чидди нөгсан иди.

Республикамызда мәктәбин һәјатла әлагәсини мөһкәмләтмәк вә халг маарифи системини даһа да инкишаф етдирмәк һаггында Азәрбајчан ССР Али Советинин 1959-чу илдә гәбул етдији Ганун һәмин нөгсаны ләғв етмәкдә, хүсусилә мәктәб тәһсилинин јени инкишафыны тә'мин етмәкдә мүһүм рол ојнады. Једдииллик әрзиндә (1959—1965) мәктәб тәһсилини даһа да тәкмилләшдирмәк вә инкишаф етдирмәк, мәктәбин һәјатла әлагәсини мөһкәмләтмәк, шакирдләри әмәк фәалијјәтинә һазырламаг саһәсиндә мүәјјән әмәли ишләр көрүлдү. 1962-чи илдә једдиллик үмуми тәһсилдән сәккизиллик үмуми ичбари тәһсилә кечмәк мүвәффәгијјәтлә баша чатдырылды вә нәтичәдә әһалинин үмуми мәдәни сәвијјәси хејли јүксәлди. Республикада үмуми орта тәһсилә кечмәк, орта ихтисас вә пешә-техника тәһсилини кенишләндирмәк вә јахшылашдырмаг үчүн әлверишли шәраит јарадылды.

Һазырда республикамызда күндүз үмумтәһсил мәктәбләринин сајы 4.270-ә чатмышдыр ки, бунлардан да 834-ү орта, 1.918-и сәккизиллик мәктәбдир. Бу мәктәбләрдә 1.089 мин, јә'ни 1914-чү илә нисбәтән 17 дәфә чох шакирд охујур. Республиканын шәһәр вә кәндләриндә 65 интернат-мәктәб, 35 күнү узадылмыш мәктәб вә чохлу күнү узадылмыш групlar тәшкил едилмишдир ки, бу јени типли тәһсил очагларында 100 миндән чох ушаг тәһсил вә тәрбијә алыр.

Истеһсалатда чалышан кәнчләрин тәһсилә чәлб едилмәси ишиндә дә бөјүк наилијјәтләримиз вардыр. Тәкчә буну гејд етмәк кифајәтдир ки, 1.385 фәһлә вә кәндли кәнчләр ахшам мәктәбләриндә 109 мин оғлан вә гыз истеһсалатдан ајрылмадан тәһсил алыр.

Совет һакимијјәтинин бөјүк наилијјәтидир ки, һазырда Азәрбајчанда әһалинин һәр мин нәфәриндән 245 нәфәри үмумтәһсил мәктәбләриндә охујур. 1914-чү илдә бүтүн мәктәбләрдә 73 минә јахын шакирд охудуғу һалда 1966-чы илдә јалныз күндүз вә ахшам орта мәктәбләрини 76 мин оғлан вә гыз битирмишди. Орта мәктәби битирән кәнчләримизин сајы илдән-илә артыр. Инди мәктәбләримиздә охујанларын иллик артымы 75—80 минә чатмышдыр. Бу онун нәтичәсидир ки, тәһсил күтләви һал алмыш, һәјатын тәләбатын ајрылмаз һиссәсинә чеврилмишдир.

Партија вә һөкумәтимиз үмумтәһсил мәктәбләри системиндә кәнчләрин тә'лим вә тәрбијәсинә чидди гајғы көстәрир вә бунун үчүн һәр чүр шәраит јарадырлар. Мәктәбләримиз ана дилиндә дәрс китаблары вә програмлары, әјани вә дидактик васитәләр, синифдәнкәнар оху

китаблары илә тә'мин едилмиш, орта вә сәккизиллик мәктәбләр кабинә вә е'малатханаларла әсасән тәчһиз олунмуш, мүасир тәләбләр сәвијјәсинә ујғун кәлән тә'лим-тәрбијә системләри вә үсуллары јарадылмышдыр. Мaариф органларында чалышан ишчиләр, бүтүн мүәллим коллективи бу имкан вә шәраитдән бачарыгла истифадә едәрәк үмумтәһсил мәктәбләриндә тә'лим-тәрбијә ишләринин кетдикчә јахшылашдырырлар. Сон илләрдә шакирдләрин тә'лим мүвәффәгијјәти хејли јүксәлмишдир. Белә ки, кечән дәрс илиндә һәр 100 шакирдин 95-и мүвәффәг охумушдур. 2 миндән чох мәктәбдә, јә'ни бүтүн күндүз мәктәбләринин аз гала јарысында ики ил бир синифдә галма һаллары әсасән арадан галдырылмышдыр. Бүтүн тә'лим фәнләринин, о чүмләдән ана дили вә рус дилинин тәдрисиндә наилијјәтләримиз хејли артмышдыр.

Тәрбијә мәсәләси чох мүрәккәб вә һәм дә чох вачиб бир мәсәләдир. Мәктәбләримиздә бу ишлә чидди мәшғул олунур. Габагчыл педагожи коллективләр бүтүн педагожи просеси шакирдләрин идеја-сијаси тәрбијә вәзифәләринә табе едир вә буна наил олмаға чалышырлар. Бундан башга шакирдләрин тә'лим-тәрбијәси илә мүнтәзәм мәшғул олмаг мәгсәди илә 140-дан јухары мәктәбдәнкәнар ушаг тәрбијә очаглары, мәктәб комсомол вә пионер тәшкилатлары бөјүк фәалијјәт көстәрирләр. Мәктәбләримиздә даһи мүәллим В. И. Ленинин, мәшһур ингилабчыларын, көркәмли партија вә дөвләт, елм вә мәдәнијјәт хадимләринин һәјат вә фәалијјәтини өјрәнмәјә, шакирдләри халгымызын ингилаби ән'әнәләри руһунда тәрбијә етмәјә, дөјүш вә әмәк гәһрәманлығы нүмунәсиндә јетишдирмәјә хүсуси фикир верилир. Бу мәгсәдлә мүхтәлиф адларда тәшкил олунмуш музеј, клуб, лөвһә вә с. буну ајдын көстәрир. Комсомол тәшкилатынын тәшәббүсү илә Бакыда јарадылмыш «Гырмызы гәрәнфил» адлы ингилаби шөһрәт вә әмәк шөһрәти клубу шакирдләрин севимли јери олмушдур.

Гејд етмәк лазымдыр ки, тә'лим-тәрбијә ишини күнүн тәләбләри сәвијјәсиндә вә мүасир педагожи тәчрүбә әсасында гуран, мөһкәм низам-интизам јаратмыш, мүәллим коллективинин, ичтимаи тәшкилатларын мәс'улијјәт һиссини хејли јүксәлтмиш габагчыл мәктәбләримизин сајы илдән-илә артыр. Бакыда әмәкдар мүәллим С. Тағыјеванын директор олдуғу Гырмызы Әмәк Бајрағы орденли 190 нөмрәли орта мәктәб белә габагчыл мәктәбләрдән биридир. Мәктәбин ишиндә диггәти чәлб едән чәһәт бундан ибарәтдир ки, бурада елмләрин әсасларына мөһкәм јијәләнмәк үчүн һәр чүр шәраит јарадылмыш, дәрсләр кабинет системи илә кечирилир, тә'лим просесиндә шакирдләрин идрак фәалијјәтини инкишаф етдирмәјә вә јүксәлтмәјә хүсуси диггәт јетирилир, дәрсләрдә мүасир техники тә'лим васитәләриндән кениш истифадә олунур. Сон ики илдә мәктәби битирән 175 мә'зундан 145 нәфәри али мәктәбләрә дахил олмушдур. Һазырда һәмин мәктәбин мүсбәт тәчрүбәси кениш өјрәнилир. Сон ики илдә мәктәбә рајонларымыздан 34, башга республикалардан исә 23 мүәллим нүмајәндә һеј'әти кәлмиш вә мәктәбин тә'лим-тәрбијә ишләриндән чох разы галмышлар. Әмәкдар мүәллим И. Һәсәновун узун илләрдән бәри рәһбәрлик етдији Исмајыллы гәсәбә орта мәктәбинин дә иши диггәтәлајигдир. Мәктәбдә тә'лим-тәрбијә ишләри үзрә јүксәк көстәричиләр әлдә едилмишдир. Мәктәб хүсусилә әмәк тәрбијәсиндә ад газанмышдыр. Инди мәктәбдә шакирдләр мәктәбјаны саһәдә вә доғма колхозун бағында 25 мөвзуда тәчрүбә иши апарыр вә јахшы нәтичәләр алырлар. Дағлыг Гарабағ Мухтар Вилајәтиндәки Норакүч кәндиндә А. Каспарјанын директор олдуғу мәктәбин иши дә нүмунәвидир. Бу мәктәбдә кечән ил 178 шакирддән јалныз ики нәфәр тәкрар синифдә сахланмышдыр. Республикамызда белә мәктәбләр чохдур. Мәсәлән, Бакыда 6, 23, 27, 132, 134, 274 нөмрәли, Кировабадда 20 нөмрәли, Салјанда 3 нөмрәли мәктәбләрин вә бир чох башга мәктәбләрин адларыны ифтихарла гејд етмәк олар.

Республикамызда үмумтәһсил мәктәбләриндә чалышан бөјүк мүәллимләр ордусу јетишмишдир. Мүәллимләрин сајы 1914-чү илдәки 2,6 мин нәфәрдән 1966-чы илдә 62 минә чатмыш, јә'ни 20 дәфәдән чох артмышдыр ки, бунларын да јарысынын али педагожи тәһсили вардыр. Мәктәб ишинин мүвәффәгијјәти һәр шејдән әввәл мәктәбин ихтисаслы педагожи кадрларла тә'мин едилмәсиндән вә онларын дүзкүн јерләшдирилмәсиндән, мүәллимләрин идеја-сијаси вә елми-педагожи һазырлығынын јүксәк сәвијјәдә олмасындан, онларын педагожи мәһарәт вә фәалијјәтиндән асылыдыр.

Совет һакимијјәти илләриндә јетишмиш минләрлә габагчыл, өз ишинин әсил устасы олан мүәллимләр кәркин вә нәчиб әмәји илә республикамызда халг маарифини инкишаф етдирир, тә'лим-тәрбијә ишини даһа да тәкмилләшдирирләр. Әмәкдар мүәллимләрдән З. Сәфәрова, Н. Шишкин (Бакы), Т. Кәләнтәрли (Нахчыван), В. Хачатурјан (ДГМВ), Н. Рамишвили (Загатала) вә јүзләрлә башгалары бунлара көзәл нүмунәдирләр.

Мүәллим елин-обанын, халгын һөрмәтини газанмыш зијалы дәстәсидир, ушаглар онлары севир, бүтүн һәјаты боју хош тәбәссүмлә хатырлајыр, ата-аналар исә онлара икинчи бир валидеји кими еһтирам едирләр. Мүәллимләрин хејирхаһ әмәји халгымыз, партија вә һөкумәтимиз тәрәфиндән һәмишә јүксәк гијмәтләндирилир. Республикамызда 6.240 мүәллим ССРИ орден вә медаллары илә тәлтиф едилмиш, 899 мүәллим Азәрбајчан ССР-ин әмәкдар мүәллими адына лајиг көрүлмүш, минләрлә мүәллим республика Али Советинин Фәхри фәрманы, назирлијин «Габагчыл маариф хадими» дөш нишаны илә тәлтиф олунмушлар. Мүәллимләрдән јерли Советләрә, Азәрбајчан ССР Али Советинә депутат сечиләнләр дә аз дејилдир. Мүәллимләрин әмәк һаггынын 1964-чү илдә әһәмијјәтли дәрәчәдә артмасы, онларын кәнд јерләриндә пулсуз мәнзил, јаначаг вә електрик енержиси илә тә'мин едилмәси вә с. мүәллимләрә көстәрилән Ленин гајғысынын тәзаһүрүдүр.

Мәктәбләримизин мадди базасы дурмадан кенишләндирилир. Тәкчә кечән једдииллик әрзиндә 177 мин шакирд јери олан 580 јени мәктәб бинасы тикилиб истифадәјә верилмишдир. Бундан әлавә мәктәбләрин јанында чохлу әлавә биналар тикилмишдир. Беләликлә, шакирд јерләринин сајы 1958-чи илдәки 396,5 миндән артараг 1965-чи илдә 674,6 мин олмушдур ки, бу да мәшғәләләрин кечирилмәсиндә үчүнчү нөвбәни әсасән ләғв етмәјә вә икинчи нөвбәдә охујанларын фаизини бир гәдәр азалтмаға имкан вермишдир. Мәктәбләримиздә кабинет вә лабораторијаларын, тә'лим е'малатханаларынын сајы илдән-илә артыр, зәрури ләвазиматла, јени аваданлыгла тәчһиз едилир. Сон једди ил әрзиндә мәктәб аваданлығына 18 милјон манат сәрф олунмушдур. Маарифин инкишафы үчүн дөвләтин ајырдығы вәсаит һәр ил артмагдадыр. Тәкчә буну көстәрмәк кифајәтдир ки, 1914-чү илдә Азәрбајчанда маарифә чәми 1,7 милјон манат, јә'ни адамбашына 63 гәпик хәрчләнмишдисә, 1967-чи илдә јалныз маариф назирлији бүдчәси үзрә 190 милјон манат, јә'ни адамбашына 40 манат хәрчләнмәси нәзәрдә тутулмушдур.

Халг маарифинин әзәмәтли инкишафы нәтичәсиндә Азәрбајчан башдан баша савадлылар өлкәсинә чеврилмиш, әһалинин мәдәни сәвијјәси өлчүлмәз дәрәчәдә јүксәлмиш, гадынлары тамамилә тәһсилә чәлб етмәк, кәнддә маарифи кениш јајмаг, милли кадрлар һазырламаг кими чәтин проблемләр совет гурулушу сајәсиндә һәлл едилмишдир. Халг маарифинин сүр'әтлә тәрәггиси республикада елмин, әдәбијјат вә

инчәсәнәтин, мәдәни-маариф ишләринин, мәтбуатын, халг тәсәррүфатынын дикәр саһәләринин инкишафына мүсбәт тә'сир көстәрмишдир.

Лакин бүтүн бунларла јанашы, халг маарифи саһәсиндә көрүләси ишләр һәлә чохдур. Сов.ИКП XXIII гурултајынын маариф саһәсиндә көстәришләрини, еләчә дә «Орта үмумтәһсил мәктәбләринин ишини даһа да јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында» Сов.ИКП МК-нын вә ССРИ Назирләр Советинин гәрарыны (нојабр 1966-чы ил) вә буна мүвафиг Азәрбајчан КП МК-нын вә республика Назирләр Советинин гәбул етдикләри гәрары јеринә јетирмәк үчүн гаршыда чох мүһүм вәзифәләр дурур. Бу вәзифәләрдән бири үмуми орта тәһсилин әсасән 1970-чи иләдәк һәјата кечирилмәсиндән ибарәтдир.

Үмуми орта тәһсилин тәтбигинә 1966-чы илдән башланмышдыр. Үмуми орта тәһсилин тәтбиги, һәмчинин биринчи синифләрә гәбул едилән ушагларын илдән-илә чохалмасы нәтичәсиндә бешиллијин сонунда, јә'ни 1970-чи илдә шакирдләрин сајы 1.350,4 мин олачагдыр ки, бу да 1965-чи илдәкиндән 39,5 фаиз чохдур. О чүмләдән IX—X синифләрдә 80 мин әвәзинә 150,3 мин шакирд охујачағы нәзәрдә тутулур. Күнү узадылмыш мәктәб вә групларда шакирдләрин үмуми сајы 120 минә, интернат-мәктәбләрдә исә 25 минә чатачагдыр. Бунларла әлагәдар күндүз мәктәбләринин сајы да артараг 4.604-ә чатачагдыр ки, бунлардан да 1.262-си орта, 1.857-си сәккизиллик олачагдыр. Мүәллимләрин үмуми сајы хејли чохалачаг—75 минә галхачагдыр. Дөвләт капитал гојулушу һесабына әлавә олараг 165 мин шакирд јери олан мәктәб бинaлары тикиләчәкдир.

Мәктәб тәһсилинин кејфијјәтини јүксәлтмәк мәсәләси дә ән вачиб вәзифә олараг гаршыја гојулмушдур. Партија вә һөкумәтин мәктәб һаггында јени гәрарында мәктәбләрин мәдәни ингилабда мүһүм рол ојнадығы көстәрилмәклә гејд олунур ки, истеһсалын кенишләнмәси, мәһсулдар гүввәләрин инкишафы вә халгын мәдәни сәвијјәсинин даһа да јүксәлмәси шакирдләрин елми биликләрә даһа мүкәммәл јијәләнмәләрини, онлары ичтимаи-фајдалы әмәјә даһа јахшы өјрәтмәји вә алышдырмағы тәләб едир. Демәли, башлыча вәзифә елми биликләрин тәдрисини күчләндирмәклә јанашы, һәм дә шакирдләрдә әмәјә, политехники тә'лимә һәвәс ојатмагдан, бу саһәдә көрүләчәк ишләри јүксәк сәвијјәдә апармагдан, кәнчләри һәјата, онун тәләбләри сәвијјәсиндә һазырламагдан ибарәтдир.

Она көрә дә һәр шејдән әввәл, мәктәб ишләриндә стабиллик јаратмаг, политехник тә'лим вә әмәк тәрбијәси принсипләрини һәјата кечирмәк, тә'лимин сәвијјәсини мүасир елмин тәләбләри сәвијјәсинә галдырмаг, елми чәһәтдән әсасландырылмыш јени тәдрис планлары вә програмлары, һәмчинин јени вә стабил дәрс китаблары һазырламаг, бүтүн бу мәсәләләри мүнтәзәм вә вахтында һәјата кечирмәк мүгәддәс ишимиз олмалыдыр. Педагожи елмин сәвијјәсини јүксәлтмәк, мәктәб үзәриндә елми рәһбәрлији чанландырмаг, совет ичтимаијјәтинин диггәтини үмумхалг иши олан кәнчләрин тәрбијәсинә чәлб етмәк халг маариф органларынын диггәт мәркәзиндә дурмалыдыр.

Республикамызда чохминли мүәллимләр ордусу, мәктәб ичтимаи тәшкилатлары, халг маарифи органлары партија вә һөкумәтин халг маарифинин тәрәггиси үчүн ирәли сүрдүкләри вәзифәләри мүвәффәгијјәтлә һәјата кечирмәкдә вар күчүнү әсиркәмәјәчәк, Октјабрын 50 иллик јубилеји шәрәфинә даһа әзмлә чалышараг јени наилијјәтләр газаначаглар.